فصل سوم

معنی، نکات ادبی، زبانی و لغات درس ششم: «راه نیک بختی»

ده روز مهر گردون افسانه است وافسون نیکی به جای یاران فرصت شمار یارا

معنی: ای انسان، عمر و وفای دنیا مانند قصه و داستانی، زود گذر است، بنابر این خوبی کردن در حق دوستان را غنیمت بشمار.

(به جای: در حق)

آرایه ادبی: ده روز: کنایه از مدت کم / ده روز مهر گردون افسانه است و افسون: تشبیه / تکرار حرف «س» در مصراع اول: واج آرایی

نکته دستوری: ده روز مهر گردون: نهاد / افسانه و افسون: مسند / یار: منادا / «ا» در یارا: نشانه ندا

خواجه شمس الدین محمد حافظ شیرازی: معروف به لسان الغیب، بزرگترین شاعر غزل سرای تاریخ ادبیات ایران. وی در اوایل قرن هشتم در شیراز متولد شد و در همانجا به تحصیل علوم و مطالعه قوانین ادب و دیوان شاعران پرداخت و چون قرآن را از بر داشت، «حافظ» تخلص نمود.

«راه نیک بختی»

قالب شعر: مثنوی

ایرج میرزا: از نوادگان فتحعلی شاه است، تحصیلات خود را در دارالفنون تبریز به پایان برده است. ابتدا شاعر دربار قاجار بوده، اما به زودی از شاعران درباری فاصله گرفت.

شعر او ساده و روان و مشتمل بر کلمات و تعبیرهای عامیانه است و مسائل اجتماعی را با زبان ساده و شوخی نیشداری بیان می کند

زین گفته سعادت تو جویم پس یاد بگیر هرچه گویم

معنی : هدف من از گفتن این نصیحت سعادت و خوشبختی تو است پس هر چه می گویم گوش کن و بپذیر

آرایه ادبی : جویم و گویم : قافیه

نکته دستوری: ۳ جمله دارد/زین (مخفف از این ، از حرف اضافه) این گفته : متمم / سعادت تو : مفعول / / هرچه : مفعول

می باش به عمر خود سحر خیز وز خواب سحرگهان بپرهیز

معنی: در تمام زندگی خود سحر خیز باش و از خواب صبحگاهی دوری کن .

آرایه ادبی: سحر خیز، خواب سحر گهان : مراعات النظیر

نکته دستوری: ۲ جمله دارد/ سحر خیز : مسند / می باش و بپرهیز : فعل امر

با مادر خویش مهربان باش آماده خدمتش به جان باش

معنی: با مادرت خوش رفتار باش و با تمام وجودت به او خدمت کن

آرایه ادبی : واج آرایی : حرف «ش» /

نکته دستوری: ۲ جمله دارد / مهربان : مسند / آماده خدمتش : گروه مسندی

با چشم ادب نگر پدر را از گفته او مپیچ سر را

معنی: با پدرت محترمانه رفتار کن و ازدستورش سرپیچی نکن (از او اطاعت کن)

آرایه ادبی: سر و چشم: مراعات النظیر / چشم و نگر : مراعات النظیر / با چشم ادب نگاه کردن : کنایه از با احترام مودبانه نگاه کردن است / سر مپیچ : کنایه از نا فرمانی نکردن است / بیت ۳ و ۴ تلمیح دارد به آیه ۶سوره نساء : « وبالوالدین احسانا »(به پدر و مادر خود نیکی کنید) .

نکته دستوری: ۲ جمله دارد / را به معنی به و حرف اضافه است : به پدر نگر / را در مصراع دوم نشانه مفعولی است .

چون این دو شوند از تو خرسند خرسند شود ز تو خداوند

معنی : وقتی پدر و مادر از تو راضی باشند خداوند نیز از تو خشنود خواهد شد .

آرایه ادبی : خرسند : تکرار

نکته دستوری: دو جمله دارد / مرجع « این دو » پدر و مادر است / این دو : نهاد / چون : حرف ربط به معنی اگر

چون باادب و تمیز باشی پیش همه کس عزیز باشی

معنی : اگر مودب و پاکیزه و صاحب تشخیص باشی نزد همه عزیز ودوست داشتنی خواهی بود .

آرایه ادبی: باشی و باشی :ردیف / تمیز و عزیز :قافیه

نکته دستوری: ۲ جمله دارد / چون به معنی اگر و حرف ربط

می کوش که هرچه گوید استاد گیری همه را به چابکی یاد

معنی: تلاش کن هر چه معلم به تو می گوید و آموزش می دهد همه را به سرعت و زیرکی یادبگیری

نکته دستوری : ۳ جمله دارد / هر چه و همه مفعول / می کوش : فعل امر (بکوش)

زنهار مگو سخن به جز راست هرچند تورا در آن ضرر هاست

معنی : آگاه باش که همیشه حرف راست بگویی و از دروغ دوری کنی هرچند راست گفتن به ضرر تو تمام شود .

آرایه ادبی: مگو و سخن : مراعات النظیر / تلمیح دارد به حدیث : «النجاه فی الصدق » (نجات انسان در راستگویی است)

نکته دستوری: ۳ جمله دارد / زنهار شبه جمله است و یک جمله / سخن : مفعول / تو : متمم / را حرف اضافه به معنی « برای » / ضررها : نهاد

هر شب که روی به جامه خواب کن نیک تامل اندرین باب

معنی: هر شب که برای خوابیدن به رختخواب می روی در این باره فکر و تامل کن .

آرایه ادبی: این بیت با بیت بعدی(۹ و ۱۰) موقوف المعانی اند .

کان روز به علم توچه افزود وز کرده خود چه برده ای سود

معنی: چه چیزی آن روز به علم و دانش تودافزوده شد و از کارهایی که انجام دادی چه سودی برده ای .

نکته دستوری: چه در مصراع اول نهاد است و ضمیر پرسشی / چه در مصراع دوم صفت پرسشی : چه سود برده ای ؟ / چه سود : مفعول

روزی که در آن نکرده ای کار آن روز ز عمر خویش مشمار

معنی : روزی را که در آن کار مفیدی انجام نداده ای جزو روزهای تلف شده حساب کن و از روزهای عمرت به حساب نیاور

آرایه ادبی: بیت ۱۰ و ۱۱تلمیح دارد به آیه قرانی « حاسبو قبل ان تحاسبو »(به حساب خود برسید قبل از آن که به حساب شما برسند »

نکته دستوری: کار : مفعول / آن روز : مفعول

لغات مهم :

۱. درون مایه : اصل هر چیزی ، محتوا
۲. خاکساری: فروتنی و تواضع
۳. سعادت : خوشبختی
٤. سحر خیز : کسی که صبح زود بیدار میشود
٥. سحر گهان : مخفف سحر گاهان ، هنگام سحر
٦. خدمت : انجام کاری به قصد کمک و احترام
۷. گفته : سخن در انیجا به معنی پند و اندرز
۸. خرسند : قنع و خشنود
۹. تمیز: تشخیص دادن ،آگاه بودن ، پاکیزه بودن
۱۰. عزیز : گرامی و ارجمند
۱۱. چابکی : زیرکی
۱۲. زنهار: واژه ایست برا آگاهی دادن و هشدار ، بپرهیز
۱۳. ضرر : زیان
۱٤. جامه : رختحواب
۱٥. نیک : خوب
۱٦. تامل : درنگ ، اندیشه
۱۷. اندر این باب : در باره این
۱۸. کرده : عمل
۱۹. اندر : در